

АНОТАЦІЯ

Коляда Н. О. Соната для скрипки соло другої половини ХХ – початку ХХІ століть в аспекті взаємодії «композитор – виконавець». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проекту на здобуття творчого ступеня доктора мистецтв за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (галузь знань 02 «Культура і мистецтво»). – Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ, 2022.

Актуальність. Виконавська інтерпретація та аналітичне осмислення завжди взаємодіяли і взаємодіють у музичному середовищі. Найвиразніше така взаємодія відслідковується у старовинному та сучасному музичному мистецтві. Ці періоди розвитку музичної культури проявляють також найбільше зв'язків у часі, котрі значною мірою пов'язані з тим, що сучасні композитори все частіше звертаються до музики попередніх епох. У межах здійсненого дискурсу в жанр сонати для скрипки соло поєднання музикознавчих та виконавських розвідок має вартісний сенс, оскільки саме в такому комплексному підході відбувається осмислення сучасних тенденцій розвитку цього жанру. Це спонукало автора зробити огляд історичного шляху розвитку сонати для скрипки соло від її виокремлення як жанру в творчості Г. фон Бібера і Й. П. Вестхоффа та самостійного оформлення в сонатах і партитах Й. С. Баха, фантазіях Г. Ф. Телемана.

У подальшому активний жанровий розвиток переміщується до сфери ансамблевих сонат, де на основі принципу сонатності відшліфовуються формотворчі процеси, відбувається становлення яскравого виразного тематизму нового типу і, відповідно, нового характеру музичної драматургії, що обумовлює виникнення класичної моделі сонатного циклу. Соло-соната

барокового типу, з її тяжінням до поліфонічних форм, відходить на другий план. Певною мірою це пов'язано також з еволюцією інструменту, зростанням виконавської майстерності, що призвело до більшої популярності нових віртуозних жанрів.

Вихід на новий ступінь розвитку соло-сонати прослідковується у ХХ ст. в опусах М. Рegera, П. Хіндемiта, Е. Ізаї, Б. Бартока. Вони відроджують барокову традицію у трактуванні циклу сольної скрипкової сонати, рухаючись кожен власним шляхом у рiчищі жанрово-стильового синтезу, наповнюють її новими технологічними прийомами гри, новими виражальними засобами.

У другій половині ХХ ст. композитори продовжують жанрово-стильові пошуки в межах сонати для скрипки соло. Проте сонати цього часу ще не потрапили як до кола українських музикознавчих розробок, так і до репертуарного списку вітчизняних скрипалів-виконавців. Дослідження цього художнього матеріалу та його практичне засвоєння у перспективі дозволять цілісно охопити історію жанру соло-сонати в європейській скрипковій музиці другої половини ХХ та ХХІ ст., збагатити виконавську практику українських музикантів. На даному етапі заповнення існуючих прогалів та входження в єдиний культурний простір можливе через вивчення і популяризацію сонат для скрипки соло, написаних у цей період українськими композиторами, що і було здійснено в межах творчо-наукового проєкту.

В Україні звернення композиторів до жанру сонати для скрипки соло починається лише з середини ХХ ст. Одні з перших відомих на сьогодні опусів належать О. Зноско-Боровському та Л. Грабовському. Сонати для скрипки соло українських композиторів ХХІ ст. – О. Войтенка, В. Вишинського, Р. Сокачик – стали важливим кроком у напрямку пошуків розуміння сучасної композиторської інтерпретації жанру. Вперше повноцінно представлений аналіз новітніх творів, який є результатом їх ретельного дослідження і власного виконання. Необхідною складовою цього процесу було звернення до

музикознавчих розвідок, вже існуючих виконавських версій, композиторських рецепцій (висловлювання, інтерв'ю, коментарі), а також безпосереднє особисте спілкування з композиторами. Соната Р. Сокачик, написана спеціально для автора даного дослідження у 2021 р., і була виконана вперше.

Розгляд особливостей сучасних тенденцій осмислення жанру в творчості українських композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. дозволив виявити три вектори розвитку успадкованого композиторського досвіду в новітній українській музиці: продовження неокласичного напрямку; збагачення музичного мовлення новаціями ХХ ст. (засвоєння сучасних композиторських технік, трактування скрипки як масштабного симфонічного інструменту); власний експериментальний шлях, що ґрунтується на жанрово-стильовому синтезі. Спираючись на барокову традицію, а також досягнення в музичній спадщині ХХ ст., сучасні композитори експериментують з фактурою, випробовують теситуру інструменту, привносять нові засоби музичної виразності. Створення музичних композицій сьогодні потребує тісної співпраці з виконавцями для формування деталізованого музичного тексту та його нотної фіксації.

Представлені дослідницькі пошуки є результатом синтезу практичного та теоретичного дискурсів. Висвітлені в цій роботі обґрунтування виокремилися у процесі виконавської інтерпретації програми творчого мистецького проєкту. За його темою презентовано публічно одну сольну програму (вересень 2021 р.), яка складалася з таких творів: Г. Ф. Телеман. Фантазія для скрипки соло № 7, Й. С. Бах. Соната для скрипки соло № 3, BWV 1005, Е. Ізаї. Соната для скрипки соло № 4, ор. 27, Б. Барток. Соната для скрипки соло (Tempo di Chiaccona), Р. Сокачик. Соната для скрипки соло (перша частина). Деякі твори були представлені на міжнародних конкурсах в Україні та Австрії, та на майстер-класі у м. Санкт-Пьольтен (Й. С. Бах. Адажіо і fuga з Сонати для скрипки соло C-dur, Е. Ізаї. Соната для скрипки соло №4, ор. 27, Б. Барток. Соната для

скрипки соло (Sz. 117). А також був зроблений цикл записів творів українських композиторів, серед яких: О. Зноско-Боровський. Соната для скрипки соло № 1, В. Вишинський. Сюїта для скрипки соло «Танці грудневої ночі», Р. Сокачик. Соната для скрипки соло, «Самотність» для скрипки соло, А. Мерхель. «Знак» для скрипки соло, І. Карабиць. «Музика» для скрипки соло.

Такий розширений контекст програм у поєднанні з аналітичними дослідженнями нотного тексту скрипкових соло-сонат дав можливість розглянути цей жанр під призмою його історичного розвитку. Варто відзначити, що інтерпретаційний потенціал сонат для скрипки соло невичерпний і має подальшу перспективу для розгляду творчими дослідниками. Скрипкове засвоєння тексту сучасних творів відбувалося у дистанційному діалозі з українськими композиторами. Все це становить **наукову новизну** наукового обґрунтування та творчого мистецького проєкту загалом.

У роботі висвітлено деякі аспекти розуміння сучасних авторських поглядів на жанр сонати для скрипки соло. Дослідження цих скрипкових творів дозволяє простежити взаємовплив виконавських та композиторських аспектів. Аналіз виконавських особливостей соло-сонат подано в кореляції з міркуваннями автора щодо пошуку інтерпретаційних шляхів. Це доповнює і деталізує загальний контекст спадщини творів для скрипки соло. Проаналізовані засоби виразності, що використані композиторами для нотування темпових, агогічних, динамічних вказівок, створення спецефектів. Цінними також є представлені роз'яснення самих композиторів щодо використання певних технік письма, образної сфери та підґрунтя для застосування тих чи інших засобів виразності. Таким чином, обраний вектор дослідження є цікавим і перспективним насамперед для скрипалів-виконавців, а також для композиторів, котрі співпрацюють у творчому діалозі з ними, та музикознавців, які вивчають процеси створення сучасної музики.

Ключові слова: соната для скрипки соло, історія жанру сонати для скрипки соло, творчість О. Зноско-Боровського, творчість Л. Грабовського, творчість О. Войтенка, творчість В. Вишинського, творчість Р. Сокачик, творчість українських композиторів, ХХІ століття.

SUMMARY

Koliada N. O. Sonata for violin solo of the second half of the 20th – early 21th centuries in the aspect of interaction “composer – performer”. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Scientific substantiation of the creative art project for the degree of Doctor of Arts in the specialty 025 “Musical Art” (field of study 02 “Culture and Arts”). – Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2022.

Relevance. Performing interpretation and analytical conceptualization constantly interacted and are interacting in the musical environment. This interaction is most clearly seen in ancient and modern musical art. These periods of musical culture development also show the biggest connections in time, which are largely due to the fact that the modern composers are increasingly turning to the music of previous periods. Within the framework of the ongoing discourse into the genre of the sonata for solo violin, the combination of musicological and performing research makes sense in terms of value, since it is in such an integrated approach that the modern trends in the development of this genre are comprehended. This prompted the author to review the historical path of the development of the sonata for solo violin from its identification as a genre in the works of H. I. Franz Biber and J. P. von Westhoff to independent design in the sonatas and partitas of J. S. Bach and the fantasies of G. P. Telemann.

Later on, active genre development moves to the sphere of ensemble sonatas, where the form-creative processes are polished on the basis of the sonata principle, a

new type of bright expressive thematism and, accordingly, a new character of musical dramaturgy are emerging, which leads to the appearance of the sonata cycle classical model. The solo-sonata of the baroque type, with its inclination towards polyphonic forms, fades into the background. To a certain extent, this is due to the evolution of the instrument, the growth of performing skills, which led to the greater popularity of new virtuoso genres.

Reaching the genre's new development (revival) level can be traced during the 20th century in opuses by M. Reger, P. Hindemith, E. Ysaÿe, B. Bartok. They revive the baroque tradition in the interpretation of the solo violin sonata cycle, each moving in their own way in line with the genre-style synthesis, filling it with new technological methods of playing, new expressive means.

In the second half of the 20th century, composers continue genre and style searches within this genre. However, sonatas for violin solo of this time have not yet entered both the circle of Ukrainian musicological developments and the repertoire list of domestic violin performers. The investigation of this artistic material and its practical assimilation in the future will make it possible to cover the history of the solo sonata genre in European violin music of the second half of the 20th and 21st centuries holistically, enrich the performing practice of Ukrainian musicians. At this stage, filling in existing gaps and entering a single cultural space is possible through the study and popularization of sonatas for solo violin, written during this period by Ukrainian composers, which was carried out within this creative and scientific project.

In Ukraine, composers turned to the genre of sonata for solo violin only from the middle of the 20th century. One of the first opuses known today belongs to O. Znosko-Borovsky and L. Hrabovsky. Sonatas for solo violin by Ukrainian composers of the 21st century – O. Voytenko, V. Vyshynsky, R. Sokachyk – became an important step towards the search for an understanding of the genre's modern composer's interpretation. For the first time, a full analysis of the latest works is presented, which

is the result of their careful research and own performance. A necessary component of this process was an appeal to musicological research, already existing performance versions, composer's receptions (statements, interviews, comments), as well as direct personal communication with composers. Sonata by R. Sokachyk was written especially for the author of this research in 2021 and was performed for the first time.

Consideration of the modern trends features in understanding the genre in the work of Ukrainian composers of the second half of the 20th – early 21st centuries made it possible to identify three vectors of development of the inherited composer's experience in the latest Ukrainian music: the continuation of the neoclassical direction; enrichment of musical speech with innovations of the 20th century (assimilation of modern composing techniques, interpretation of the violin as a large-scale symphonic instrument); own experimental way based on genre and style synthesis. Based on the baroque tradition, as well as achievements in the musical heritage of the 20th century, modern composers experiment with texture, test the instrument's tessitura, and introduce new means of musical expression. The creation of musical compositions today requires close cooperation with performers to form a detailed musical text and its musical notation.

The presented research findings are the result of synthesizing the practical and theoretical discourses. The justifications covered in this study emerged in the process of a creative art project's program performing interpretation. On its theme, one solo program was presented publicly (September 2021), which consisted of the following works: G. P. Telemann. Fantasy for solo violin № 7, J. S. Bach. Sonata for solo violin № 3, BWV 1005, E. Ysaÿe. Sonata for solo violin № 4, op. 27, B. Bartok. Sonata for solo violin (Tempo di Chiaccona), R. Sokachyk. Sonata for solo violin (first part). Some works were presented at international competitions in Ukraine and Austria, and at a master class in St. Pölten (J. S. Bach. Adagio and fugue from the Sonata for solo violin C-dur, E. Ysaÿe. Sonata for solo violin № 4, op. 27, B. Bartok, Sonata for solo violin (Sz. 117). In addition, a cycle of recordings of Ukrainian composers' works

was performed, including: O. Znosko-Borovsky. Sonata for violin solo № 1, V. Vyshynsky. Suite for violin solo “Dances of the December Night”, R. Sokachyk. Sonata for violin solo, “Loneliness” for violin solo, I. Karabyts. “Musician” for violin solo, A. Merkhel. “Sign” for solo violin.

Such an expanded context of programs, combined with analytical studies of the of solo violin sonatas musical text, made it possible to consider this genre under the prism of its historical development. It should be noted that the interpretative potential of sonatas for solo violin is inexhaustible and has a further perspective for consideration by creative researchers. Violin assimilation of the of modern works texts took place in a remote dialogue with composers. All this constitutes the **scientific novelty** of the scientific substantiation and creative artistic project as a whole.

The study reflects certain aspects of understanding the modern author’s views on the genre of the sonata for solo violin. The investigation of these violin works allows us to trace the mutual influence of performing and composing aspects. An analysis of the performance features of the solo sonata is presented in correlation with the author’s considerations related to searching for interpretive ways. This complements and details the general context of the compositions for violin solo legacy. The means of expression used by composers to record tempo, agogic, dynamic indications and create special effects are analyzed. There are also valuable explanations from the composers themselves regarding the use of certain writing techniques, the figurative sphere and the basis for the use of certain means of expression. Thus, the selected vector of research is interesting and promising, first of all, for performing violinists, as well as for composers collaborating in a creative dialogue with them, and musicologists studying the processes of creating the modern music.

Key words: sonata for violin solo, the history of the genre of sonatas for solo violin, creativity of O. Znosko-Borovsky, creativity of L. Hrabovsky, creativity of

O. Voytenko, creativity of V. Vyshynsky, creativity of R. Sokachyk, creativity of Ukrainian composers, 21st century.